

ResearchGate

Google Scholar

ICI WORLD JOURNALS

НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ
БИБЛИОТЕКА
LIBRARY.RU

ISSN

e-ISSN(Online) 2709-1201

МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ

ENDLESS LIGHT IN SCIENCE

NO 2

31 ОКТЯБРЯ 2024

Туркестан, Казахстан

irc-els.com

МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ «ENDLESS LIGHT IN SCIENCE»

INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL «ENDLESS LIGHT IN SCIENCE»

Main editor: G. Shulenbaev

Editorial colleague:

B. Kusanova

Sh Abyhanova

International editorial board:

R. Stepanov (Russia)

T. Khushruz (Uzbekistan)

A. Azizbek (Uzbekistan)

F. Doflat (Azerbaijan)

International scientific journal «Endless Light in Sciences», includes reports of scientists, students, undergraduates and school teachers from different countries (Kazakhstan, Tajikistan, Azerbaijan, Russia, Uzbekistan, China, Turkey, Belarus, Kyrgyzstan, Moldova, Turkmenistan, Georgia, Bulgaria, Mongolia). The materials in the collection will be of interest to the scientific community for further integration of science and education.

Международный научный журнал «Endless Light in Sciences», включают доклады учёных, студентов, магистрантов и учителей школ из разных стран (Казakhstan, Таджикистан, Азербайджан, Россия, Узбекистан, Китай, Турция, Беларусь, Кыргызстан, Молдавия, Туркменистан, Грузия, Болгария, Монголия). Материалы сборника будут интересны научной общественности для дальнейшей интеграции науки и образования.

31 октября 2024 г.

Туркестан, Казахстан

ОО «Международный научно-исследовательский центр "Endless Light in Science"»

DOI 10.24412/2709-1201-2024-3113-3-5

AFG'ONISTON DARIYZABON YOZUVCHISI RAHNAVARD ZARYOB
HIKOYALARINING QIYOSIY TAHLILI

KABIROVA NARGIZA KAXRAMONOVNA

TDSHU, Eronshunoslik va afg'onshunoslik oliy maktabi dotsenti, PhD

Annatatsiya: Mazkur maqola zamonaviy afg'on hikoyachiligining zabardas yozuvchisi Rahnavard Zaryob ijodi va tanig'li rus olimi Anton Chexov asarlari qiyosiy o'rganildi. Bu ikki ijodkor ijodining eng ahamiyatli tomoni shundaki, ularning hikoyalarida yolg'iz inson shaxsiyatiga katta e'tibor qaratiladi. Bunday obrazlar ijtimoiy-siyosiy, ijtimoiy-iqtisodiy, hayotiy-maishiy muhit girdobida tasvirlanadi. Shu yo'l bilan yozuvchi shaxs vositasida ijtimoiy hayotning eng murakkab va muhim janhalarigacha kirib boradi.

Kalit so'z: hikoya, badiiy tasvir, peyzaj, portret, kompozitsiya, obraz, ramc, inson ruhiyati.

Inson xotirasi muqaddas ajdodlar yeta olmagan, qila olmagan ishlar, maqsadlar orzuga, armonga aylansa, uni avlodlar davom ettirishi kerak. Bunday asarlar adib ijodining kelajagiga umid uyg'otadi. Hikoyalaridagi ayrim lavhalar kattaroq janrda yaratilgan asardan olingan fragmentlarga o'xshaydi. Shu bois adib qahramonlari hali tugamaydigan, davomli voqealar ichida yashaydilar. Yozuvchi inson qismatini asl va soxta tuyg'ularning murosasiz kurashi orqali ko'rsatadi. Hikoyalarda inson ruhiyatida kechayotgan ziddiyatlar, umidsiz iztiroblar hajman qisqa, mazmuman keng tasvirlanadi [1p. 376]. Bunga ko'ra: «Hikoyanavisning mahorati eng avval hikoyabop voqeani tanlay olishi bilan belgilanadi. Zero, har qanday voqea ham hikoyabop emas, ijtimoiy-estetik qimmatga molik voqeani tanlay bilish lozim. Chunki hikoyada xarakterning ayrim chizgilarigina namoyon bo'ladi, shu bois voqeaning o'zi (mas., «Anora», «Bemora», «Dahshato») ahamiyatli mazmun-mohiyatni namoyon etish uchun yaroqli bo'lishi lozim» [2p. 15]. Demak, R.Zaryob asarlaridagi voqealar ham aynan adabiyotshunos D.Quronov ta'kidlaganidek, «hikoyabop» va «ijtimoiy-estetik qimmatga molik» hisoblanadi.

Adib ijodida oddiy voqea-hodisalar, oddiy xalq hayoti shunday ajoyib ifodalanadiki, xuddi real hayot voqealari badiiy asar mohiyatiga singdirilgandek. Adibning «پادشاه» («Oyoqlar»), «مردور» («Mardikor») kabi asarlarida hikoyaning jantiy xususiyatlari - kompozitsion tuzilishning murakkabligi, o'tkir syujetlilik, konfliktlar drammatizmi va kutilmagan yechim yetakchilik qiladi. Masalan, «Oyoqlar»da «kutilmaganlik effekti» hodisalari kambag'al afg'on oilasida sodir bo'ladi. Asarda onaning eng katta qayg'usi farzandining nogironligi. Asarda onaning farzandiga yordam berish uchun o'z jonini ham ayamasi ko'rsatilgan. Hikoya boshdan-oxir inson qalbini larzaga soluvchi tasvirlardan iborat. Qalblarni ezuvchi voqea shundan iboratki, afg'on ayoli o'zining chekkan zahmatlari evaziga maqsadiga erisha olmaydi, balki johillik qurboni bo'ladi. Afg'on jamiyatida faqirona turmush kechirayotgan erkakning kuchi yanada ojiz bo'lgan ayoliga yetadi va bir og'iz so'z bilan nogiron farzandini himoya qilmoqchi bo'lgan ayolini chavoqlab tashlaydi. Asarni o'qir ekanmiz, bunday johil odamlarga bo'lgan nafratimiz yanada kuchayadi.

Adib hikoyalaridagi ayol qahramonlar erkaklar hukmronligi ostida ezilgan, tinmay haqoratlangan va xo'rdangan tarzda tasvirlanishi tasodifan Chexovning «Kulfoto» nomli hikoyasini ko'z oldimizda gavdalantiradi. Asar qahramoni temirchi usta qirq yillik umrini ichkilik bilan o'tkazadi. Temirchi hayoti davomida faqatgina ikkita narsani bilgan, ya'ni ichish va xotinni kaltaklash. U shu vaqt mobaynida qirq yil umri qanday o'tib ketganini ham bilmay qolgan. Chexov ijodidagi ana shunday umrning qadriga yetmaydigan, madaniyat va ma'naviyatdan yiroq qahramonlar R.Zaryob ijodida ham haqqoniy aks ettiriladi. Bunday qahramonlar yozuvchi ijodida birinma-ketin shakllanib boradi. Davrning sodda odamlari hayoti R.Zaryob ijodining ajralmas qismi hisoblanadi.

«Mardikor»da dramatik holatlarning ketma-ketligi, vaqtning keskinligi, Abbosning betobliligi, qaynonaning zulmkorligi, kelin Hovarning aybsiz-aybdorligi hikoyani kutilmagan yechimga olib

keladi. Rahnavard Zaryobning hikoyalari qimmat bilan qaralsa, ularda dramatik taranglik, kutilmagan yechim ustuvorlik qiladi. Adib turli mavzularga e'tibor qaratib, asarlar bayonidagi soddalik va mahorat bilan qahramon obrazini yaratishga erishganligi bois zamonaviy Afg'oniston daryi hikoyachiligining mashhur yozuvchilaridan biriga aylandi. Uning Afg'oniston daryi adabiyotiga olib kirgan eng ahamiyatga molik yangiligi shundaki, u qo'l urgan jiddiy mavzular soddalik bilan ishlangan. Bu mavzular esa xalqning oddiy insonlari hayotidan hikoya qiladi.

Shuni ham ta'kidlash kerakki, R.Zaryob hikoyalari ko'zga tashlanadigan asosiy xususiyat mavzular ko'lamining kengligidir. Mavzular ko'lamdorligi va xilma-xilligi ko'proq yozuvchining ko'pni ko'rgani, xalq hayoti, ichki dardi, fe'l-atvoriga xos jihatlarini mukammal bilishida namoyon bo'ladi. Ayni paytda yozuvchi hikoya texnikasini juda yaxshi egallagan. Uning asarlarida xalq va millat ruhiyati, shaxs psixologiyasi, muloqot amaliyoti xos nozik nuqtalar, peyzaj tasviri mukammal darajada ishlangan. Bularning barchasi yozuvchining noyob iste'dodi bilan musharak holatda yuksak badiiyat hodisasi sifatida namoyon bo'lgan. Ba'zi asarlarida u xudbin, zolim, boylikka o'ch, xulqi yomon, irodasiz kishilar obrazini hajviy bo'yloqlarda tasvirlaydi.

R.Zaryob hikoyalari tadqiqidan yana shu narsa seziladiki, adib rus hikoyanavisi A.P.Chexov ijodini ham puxta egallagan. Yuqorida qiyoslaganimizdek, R.Zaryob ijodida Chexov qahramonlariga parallel obrazlar uchraydi. Jumladan, R.Zaryob yoshlar va bolalar mavzusiga bag'ishlangan hikoyalari yoshlarning oila va millat hayotidagi o'rni, hayotning yoshlar nazaridagi ba'zi tomonlari, yoshlik yillarini qo'msash, sog'inch, bola va muhit munosabati, bola va o'gay ona to'qnashuvi, bola shaxsiyatining shakllanishi, ta'lim va tarbiyasi singari masalalar xususida to'xtaladi.

R.Zaryobning «توبتوز» [3p. 213-222] («Tobutsoz») hikoyasidagi qahramonning xatti-harakatlari A.Chexovning «Rotshildning skripkasi» hikoyasi g'oyasiga yaqinligi bilan ajralib turadi. Chexov hikoyasidagi bosh qahramon tobutoz usta Yakov bo'lib, asarda uning xarakteridagi illatlar ochib beriladi. Asarda odamlar ichidagi xarakterlarning farqlarini ko'rsatish vositasidan samarali foydalanilgan va bu hikoya mohiyatini yanada kuchaytirgan. Qahramonlarning ko'rinishida, yurish-turishida, xatti-harakatida, atrofidagilarga munosabatida bir xillik, o'xshashlik ko'zga tashlanadi. Yozuvchi qahramonlar xarakteridagi o'ziga xos belgilarni jonli aks ettirishga erishgan. Bilamizki, hikoya janri epik turning eng kichik janri hisoblanadi. Ammo hikoya hajman ixcham bo'lishiga qaramay, mahoratli yozuvchi shu janr doirasida qahramonning butun hayoti, ichki kechinmalarini tasvirlashga erishishi mumkin. Yuqorida tahlilga tortilgan hikoya voqeeligida ham atigi bir nechta muhim epizodlar asosida ish ko'rilgan bo'lsa-da, uning mohiyatiga keng mushohada, og'ir hayotiy kechinmalar, qahramonni umri davomida qiynab kelayotgan faqirlik, turmush tashvishlari-yu kundalik qiyinchiliklar, umuman, qashshoq odamning turmush yo'li to'la-ligicha singdirib yuborilgan.

Ma'lumki, davrning sodda odamlari hayoti Chexov ijodining ajralmas qismi hisoblanadi. Bu haqda o'zbek adabiyotshunosi R.Rahimjon shunday yozadi: «Ijod nihoyatda sirli, nozik jarayon. Yozuvchiga tashqaridan bo'ladigan sun'iy ta'sir, majburiy turtki ijobiy natija bermaydi. Agar Chexovga rus qishloqlarini zulmatga burkab tasvirlama, nega mujikning sho'rvasida suvarak suzib yuradi, nima uchun Kiryak xotinini molday uradi, qabilidagi tanbehlar berilganida, aytimg, rus adabiyotida Chexov degan ulkan yozuvchi paydo bo'larmidi? Qalbga buyruq berib bo'lmaydi. Qalb – ichimizdagi avtonom hodisa. Ijodiy jarayonni tashqaridan qolipga solishga, qandaydir tor va o'tkinchi maqsadlarga bo'ysundirishga urinishni men insoniyatga qarshi jinoyat sifatida baholagan bo'lardim» [4p. 151]. Yozuvchining «ichi»dagi ana shunday avtonom hodisalarning o'ziga xos tasviri va undan kelib chiqadigan estetik ma'no hikoyalari aks etadi.

Xuddi shunday sodda odamlarning murakkab turmush tarzi R.Zaryob hikoyalari ham asosini tashkil etadi. Adib hikoyalari ham Chexov hikoyalari singari yuksak saviyada yozilgan. U hikoyalari uchun tanlagan hayotiy lavhalar keng ma'noga ega va bu janr imkoniyatlariga to'la mos keladi. Hikoyalari markazida oila, undagi turli voqealar, ayollar haqidagi ba'zi qarashlar, shuningdek, o'sha davr kishilarining o'y-tashvishlari, quvonch va iztiroblari ifodasi keng o'rin egallab, o'ziga xos obrazlar asarlariga kirib keldi.

Shuningdek, R.Zaryob ijodining eng ahamiyatli tomoni yana shundaki, uning hikoyalarida yolg'iz inson shaxsiyatiga katta e'tibor qaratiladi. Bunday obrazlar ijtimoiy-siyosiy, ijtimoiy-iqtisodiy, hayotiy-maishiy muhit girdobida tasvirlanadi. Shu yo'l bilan yozuvchi shaxs vositasida ijtimoiy hayotning eng murakkab va muhim jabhalarigacha kirib boradi. Jamiyatdagi «kichkina odam» hayotini barbod qilgan, uni faqirlikka giriftor etgan ishsizlik, ochlik, kambag'allik, savodsizlik, qaramlik, qo'nimsizlik singari muammolar ijtimoiy hayot haqiqati sifatida tasvir etiladi.

“Psixologik timsollardan foydalanish asarning badiiy qurilmasi – syujeti va kompozitsiyasiga, uning obrazlari strukturasi ham ta'sir etmay qolmaydi. Yozuvchi shartli-ramziy obrazlarga murojaat qilar ekan, ulardan o'zi tanlagan mavzu va muammo, konflikt va xarakterlarni to'laqonli ifodalashga xizmat qildirishni nazarda tutadi. O'quvchiga aytmoqchi bo'lgan fikrini, ijodiy niyatini yetkazishda avtor uchun keng ko'lamda obrazli mushohada yuritishiga imkoniyat yaratiladi. Shartli-ramziy timsollar ayniqsa, xarakterlararo to'qnashuvlarni ifodalashda avtorga juda qo'l keladi va o'quvchining tushunishi uchun yengil sharoit vujudga keltiradi.” [5p. 131]

Hatto adibning «kichkina odam»i shu qadar haqir va benavoki, uning aniq ismi ham yo'q. Hikoyalarda ular mavhum va umumlashtiruvchi nom bilan ataladi, xolos. Adib ularni «ayol», «odam», «bolal», «tilanchi», «yetim», «daydi» degan ismlar bilan ataydi. Bunday hikoyalar markazida ishchilar, bolalar, ayollar atrofida kechadigan voqealar turadi. Shuningdek, hammol, ofisiant, xizmatkor singari «kichkina odam»larning shaharga xos boshqa tiplari ham e'tiborni tortadi. Agar yozuvchi o'zining qishloq hayoti voqealari tasvirlangan hikoyalarida qishloq kishilari va dehqonlarga xos nutq elementlaridan mohirona foydalangan bo'lsa, shaharga oid hikoyalarda shahar odamlarining qurama tabiatga ega nutqlarini mahorat bilan ifodalaydi. Ayni paytda ishchilar nutqidagi terminlar, jargon va ifoda shakllarini hikoya uslubiga singdiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Quronov D. Adabiyot nazariyasi asoslari. –T.: Akademnashr, 2018. –B.376.
2. Rasulov A. O'zlashtirish estetikasi ajoyibotlari / Badiiylik – bezavol yangilik: Ilmiy-adabiy maqolalar, talqinlar, etyudlar. – T.: “Sharq”, 2007. –B.15.
3. رحورد زریاب، داستان های مکتوبت، سال ۱۳۹۵، ص. ۲۱۲/۲۱۳.
4. Normatov U., Rahimjon R. Nazariya va adabiy–Badiiy jarayon // Jahon adabiyoti. 2000. mart. – B.151.
5. Solijonov Y. XX asming 80-90-yillari o'zbek nasrida badiiy nutq poetikasi: f.f.d.,diss. –T., 2002. –B.131.
6. Kabirowa N.K. Rahnavard Zaryob hikoyalarining poetikasi (obrazlar talqini, badiiy tasvir va uslub masalalari): Monografiya. –T.: 2021.
7. Х.Асоев. Развитие жанров в прозе на дарн. –Душанбе.: 1987.
8. Асоев Х. Формирование жанровые системы в прозе Афганистана на языке дарн. –Душанбе: Дониш, 1988.
9. Кабиrowa, Н. (2018). Мастерство создания сюжета в рассказах Рахнавард Зароб. *Восточный факел*, 1(1), 97-100.м

СОДЕРЖАНИЕ CONTENT

ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ PHYLOLOGICAL SCIENCES

KABIROVA NARGIZA KAXRAMONOVNA AFG'ONISTON DARIYZABON YOZUVCHISI RAHNAVARD ZARYOV NIKOYALARINING QIYOSIY TAHLILI.....	3
АБДУЮСУПОВА НАСИБА ХУРШЕДОВНА [ШЫМКЕНТ, КАЗАХСТАН] WAYS TO MODIFY THE EVALUATIVE NOMINATIONS OF A PERSON IN ENGLISH LINGUOCULTURE.....	6
ОРАЗАЛИНА МЕРУЕРТ СЛЯМБЕКОВНА, БЕЙСЕМБАЕВА ГУЛЬШАТ ЗЕЙНЕЛХАБИДЕНОВНА PhD [АСТАНА, КАЗАХСТАН] СОВРЕМЕННЫЕ ПОДХОДЫ В ПРЕПОДАВАНИИ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ ЭЛЕКТРОННЫХ СЛОВАРЕЙ.....	9
МАМАЕВА АЙГУЛЬ ЕРКЕНОВНА [ШЫМКЕНТ, КАЗАХСТАН] М.ЖҰМАБАЕВТЫҢ «ТҮРКІСТАН» ПОЭМАСЫНЫҢ «ШАХНАМА» ДАСТАНЫМЕН ҮНДЕСТІГІ.....	13
ДОСМАГАНБЕТОВА ГУЛСИМ ЖАНГАЗЫЕВНА, УМУРЗАКОВА ЛАЗЗАТ АРАПОВНА, МЕЛЬНИКОВА АНАСТАСИЯ ДИМИТРИЕВНА [АСТАНА, КАЗАХСТАН] ЛИТЕРАТУРНЫЕ ПУТЕШЕСТВИЯ: РУССКИЕ И КАЗАХСКИЕ ТРАВЕЛОГИ XIX-XX ВЕКОВ.....	17
СЕРАЛИМОВА САУЛЕ АМАНТАЕВНА, ЛЕКЕРОВА ГУЛЬЖАН УЛАНОВНА [АСТАНА, КАЗАХСТАН] "МОТИВЫ В КАЗАХСКОЙ ИСТОРИЧЕСКОЙ ПРОЗЕ: ОТРАЖЕНИЕ КУЛЬТУРНОГО НАСЛЕДИЯ И НАЦИОНАЛЬНОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ".....	21
ИБРАГИМОВА ГУЛЬМИРА ПАТТЕЕВНА [АСТАНА, КАЗАХСТАН] ЖАЗЫЛЫМ ДАҒДЫСЫН САРАЛАНҒАН ТАПСЫРМАЛАР АРҚЫЛЫ ЖЕТІЛДІРУ.....	24
ЧАЕЎСКАЯ МАРЫНА КАНСТАНЦІНАЎНА [БЕЛАРУСЬ] КАНЦЭПТ ГАСПАДАР ЯК КАШТОЎНАСНАЯ ДАМІНАНТА БЕЛАРУСКАЙ МЕНТАЛЬНАСЦІ.....	28
ZHOLMYRZAYEVA DANA KAZBEKKYZY, ABDIKADYROVA AIGERIM KAIRATKYZY, ZHOLMYRZAYEVA AKERKE KAZBEKKYZY [ALMATY, KAZAKHSTAN] THE ROLE OF ANGLICISMS IN SHAPING LINGUISTIC PRACTICES IN KAZAKH ARTICLE TITLES.....	33
ИСМАТОВА СУРАЙЁ НЕМАТОВНА [ТАШКЕНТ, УЗБЕКИСТАН] ЛИНГВОКУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКАЯ СПЕЦИФИКА ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКИХ ЕДИНИЦ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА (НА МАТЕРИАЛЕ ПРОЗЫ С. МОЭМА, ЕЁ ПЕРЕВОДОВ НА РУССКИЙ ЯЗЫК).....	36
ABUBAKIROVA NAZYM SYDYKOVNA [SHYMKENT, KAZAKHSTAN] EXPLORING DIALOGICAL APPROACHES: FOSTERING LANGUAGE FUNCTIONAL LITERACY IN ENGLISH LANGUAGE CLASSES.....	41
ТОМИРИС ЕСЕНТАЕВА THE GEOPOLITICAL DEVELOPMENT AND STATUS OF THE ENGLISH LANGUAGE AS A GLOBAL LINGUA FRANCA IN THE POST-SOVIET SPACE: AN ANALYSIS OF THE 19TH AND 21ST CENTURIES.....	44

